

Kérdések és válaszok – a könyvtári törvény kapcsán

Alapelv, nem valamelyik kérdés válasza: törvényben nem kötelezni a mindenkori kormányt és a települési önkormányzatokat könyvtári szolgáltatások biztosítására. Nem függhet helyi népszavazás eredményétől, hogy lesz-e könyvtár egy adott településen. Megfontolandó, hogy a törvényi kötelezettek körébe esznek bevonandók-e vagy sem.

1. K.: Mely könyvtárakra bízható a lakosság ellátása, illetve mely könyvtárakra terjedjen ki a (könyvtári) törvény hatálya?

V.: Nem lehet ilyen globális szabályozást megállapítani. Elvileg minden könyvtárra kiterjed a törvény hatálya, mégis, településenként, az ottani hagyományoktól függően más-más könyvtárfajta lesz az, amelyik majd a könyvtári törvény által megfogalmazott törvénynek tartalmilag és érdemben is megfelel. Az erre a kérdésre adott válasz az illető település hagyományaitól, az iskolaszervezettől, a lakosság szokásaitól fog függni.

2. K.: Mi a könyvtári rendszer, ezen belül az egyes könyvtártípusok kötelezően ellátandó feladata?

V.: Csak nagyon filozofikus válasz adható, azért megkísérlem. Olyan feltáró rendszerek (leíró és tárgyi katalógusok) rendelkezésre bocsátása, melyek révén a hazai és a releváns külföldi dokumentumtermésről a lakosság értesül. Ebben a mondatban definiálni kell a dokumentum fogalmát, erre a 8. kérdésre válaszolva megpróbálok sort keríteni. Ugyancsak definiálni kell azt, hogy miben áll a rendelkezésre bocsátás, pontosítandó végül, hogy a tekintetbe vett dokumentumtermés mekkora teret foglaljon át.

Nos, a rendelkezésre bocsátás alatt azt értem, hogy könyvtári olvasói munkakörülményeket kell biztosítani az adott település lakossága igényeinek megfelelő időtartamban. Ez bizonyos lélekszám felett biztosan csak épület és heti fix nyitvatartás formájában képzelhető el. Későbbi jogalkotási feladat meghúzni ezt a lakosságszámbeli küszöböt és megállapítani a kötelező heti nyitvatartási órák számát. A lényeg: az olvasóknak megfelelő fűtést, világítást, infrastruktúrát biztosítani katalógushasználati tevékenységükhöz. A meghatározandó lakossági küszöb alatt ez a szolgáltatás nyújtható nem épületben (bibliobusz), illetve nagyobb települések agglomerációjába tartozó kistélepülések esetén megfelelő közlekedési lehetőség biztosításával.

Mekkora legyen a spektrum, amelyet az így rendelkezésre bocsátott katalógusok átfognak? Elvileg teljes, gyakorlatilag ez nem várható el. A teljes kitekintés biztosítása nyilvánvalóan csak számítógépes hálózati kapcsolatok valamint nagykapacitású adathordozókon (CD) forgalomba hozott adatbázisok igénybe vétele révén valósítható meg, a könyvtári törvényelőkészítés során éppen ezért folyamatosan figyelemmel kell kísérni a teleház program alakulását az országban.

Ahol ez nem elérhető, ott a lakosság igényeivel összhangban álló módon, annak megfelelően kell megvonni ezt a kört.

Nem félreértés, és fel is hívom a figyelmet arra, hogy a fentiekben nem a primer dokumentumszolgáltatásról van szó. A rendelkezésre bocsátásnak második szintje a primer dokumentum rendelkezésre bocsátása helybenolvasás illetve kölcsönzés formájában. (Itt kell megemlíteni, hogy a könyvtáraknak álljon jogukban megszabni a csak helyben olvasható, igénybe vehető dokumentumok körét.)

Dokumentumok beszerzése, őrzése és rendelkezésre bocsátása (helybenolvasás illetve kölcsönzés formájában) már egy szűkebb könyvtári kör feladata. Még szűkebb az a kör, melynek a beszerzett dokumentum feltárása is feladata (Természetesen jó lenne, ha a két tartomány egybeesnék, azaz minden könyvtár önállóan tárná fel saját gyűjteményét, de el kell fogadnunk, hogy ezt elvárni gyakorlatilag lehetetlen.) Ezek az itt említett feladatkülönbségek az országos könyvtári rendszer körvonalait adják meg, mintegy definiálva a központi szolgáltatások rendszerét. Erre a következő kérdésben visszatérek.

Összefoglalva: létezni fog egy könyvtári kör, melynek feladata a másodlagos információszolgáltatás, ezen belül egy szűkebb, melynek feladata magának a dokumentumnak a rendelkezésre bocsátása, végül egy legszűkebb, amely a dokumentumtermés feltárását végzi el.

Az eddigiek vetik fel az ingyenesség/térítés kérdését. Ha ugyanis egy polgár egy akkora településen él, amely településen csak olyan könyvtár található, amely

tájékoztatni tudja őt egy dokumentum meglétéről, de magát a dokumentumot nem tudja rendelkezésére bocsátani, akkor ez a könyvtár könyvtárközi kölcsönzést fog igénybe venni. A másik polgár, aki a nagyobbik településen lakik, ugyanezt a dokumentumot saját könyvtárában azonnal megkapja. Hogyha a könyvtárközi kölcsönzés ellentételezését a könyvtári rendszer az állampolgárra áthárítja, akkor hátrányos megkülönböztetést alkalmaz a kisebb településeken lakókkal szemben. Az ellentmondás a közpénzek regionális elosztásával (visszaosztásával), „felszálló” adórendszerek alkalmazásával oldható fel.

Nem sérti ugyanakkor az ingyenesség elvét, ha a könyvtárhasználó saját regisztrációba vételéhez, a vele való levelezéshez stb. szükséges összeget jelképes tételben megtéríti. (Kívánatos, hogy aki ilyesmit állít konkrét legyen: Ma évi 1200 Ft pl. jelképesnek nevezhető.) Elképzelésem szerint a könyvtárnak az alapszolgáltatáson (katalógusok, dokumentumok rendelkezésre bocsátása) túl minden egyéb szolgáltatást jogában áll megfizettetni a könyvtárhasználóval.

3. K.: Mely központi szolgáltatások szükségesek a könyvtári rendszer működtetéséhez, s kik kötelesek ezeket működtetni?

V.: A korábbi kérdésre adott válaszból már kiviláglik: könyvtári rendszerre szükség van. A szolgáltatások összességét regionális rendszer képes biztosítani. Hogy hány szintet kell megkülönböztetni ebben a regionális rendszerben, az törvényelőkészítő vita tárgya lehet, számomra úgy tűnik, három elegendő.

Központi szolgáltatás formájában kell tájékoztatni a könyvtárakat a dokumentumtermésről, ennek helye a kötelezpéldány-törvénnyel (nem tévedés; szándékosan írtam törvényt) összhangban a nemzeti könyvtár.

Ugyancsak központi szolgáltatás az így számbavett dokumentumtermés leíró katalógizálása. Ez is nemzeti könyvtári feladat. Itt azonban hangsúlyozni kell, hogy a szolgáltatás maga a tény, hogy a leíró bibliográfia, mint szellemi termék elkészül. Ennek rendelkezésre bocsátása további tisztázásokat igényel, a bibliográfiai leírások szerkesztett együttese ugyanis szerzői jogi oltalom alatt áll, s mint ilyenek a forgalmazása további problémákat vet fel.

Két végletes vélemény fenyeget: az egyik szerint minden mindenkinek ingyen jár, mert a Széchényi Könyvtárat – úgymond – azért tartja az állam. A másik szintén szélsőséges vélemény szerint mindent gazdasági alapokra kell helyezni, mindenért fizessen mindenki.

Az elsőnek a cáfolatával nem érdemes vesződni. A második véleménnyel szemben a következőképpen lehet érvelni. Hogyha a törvényalkotó biztosította magának a jogot, hogy kötelezettségeket rójon ki fenntartókkal szemben, akkor őket e kötelezettségük teljesítése érdekében jogszabályi úton támogatni kell. (Példa: Az autótulajdonosokat jogszabály kötelezi arra, hogy gépjárműveiket az okozott kár erejéig biztosítsák. A jogalkotó nem teheti ki az állampolgárokat annak, hogy egy szép napon minden magánbiztosító bezár, vagy legalábbis elzárkózik ilyen biztosítás megkötésétől. Köteleznie kell tehát valakit – pl. a kormányt –, hogy állami biztosító formájában ezt a biztosítási lehetőséget állandóan nyitva tartsa a lakosság számára.) Ekként, hogyha a települési önkormányzatot törvény kötelezi könyvtári szolgáltatás biztosítására, akkor a jogalkotó nem hagyhatja magára ezt az önkormányzatot kötelessége teljesítése során. Nem helyezkedhet arra az álláspontra, hogy „vásárold meg a katalóguscédulákat, kerül,

amibe kerül”, hanem a könyvtári információ piacán jótékony befolyást kell alkalmaznia. Ez elv, hogy ezt a szabályozást a jog milyen eszközzel valósítja meg, további megfontolás tárgya.

Visszatérve a kérdésre: központi szolgáltatások rendszerével kell támogatni a könyvtárakat alapfeladataik teljesítésében, azaz a dokumentumtermésre történő kitékintésben és annak leíró katalogizáláshoz szükséges számbavételében. A tárgyi feltárás központi szolgáltatással történő támogatásához általános tárgyszójegyzékre lenne szükség, döntés kérdése, hogy ennek létrehozásának jogszabályi feltételeit ebben a törvénykezési „menetben” kívánjuk-e megteremteni.

E szolgáltatásokat a nemzeti könyvtár és a regionális központok munkamegosztással kötelesek biztosítani.

4. K.: Milyen minimális követelménynek kell megfelelnie egy könyvtárnak?

V.: Erre a kérdésre a 2. kérdésre adott válaszban már válaszoltam.

5. K.: Intézményi vagy ellátási minimumot határozzon-e meg a törvény?

V.: Ellátási minimumot határozzon meg, azzal a kiegészítéssel, hogy a kötelezően nyújtandó ellátás egy adott települési körben már kötelezően önálló könyvtári intézmény formájával nyújtandó.

6. K.: Mik azok a feladatok, amelyek a megyei rendszer működő- és szolgáltató-képességéhez szükségesek?

V.: Nincsenek ilyen „feladatok” (nem igazán értem a kérdést – csk)... A megyei rendszerre a 3. kérdésben érintett regionalitás következtében hárulnak feladatok, amelyeket a megyei önkormányzat, mint fenntartó köteles megoldani.

7. K.: Előírhat-e a törvény kötelező társulásokat a könyvtári ellátás területén?

V.: Nem.

8. K.: Mit tekintünk könyvtári dokumentumnak?

V.: Könyvtári dokumentumnak szövegnek kell lennie. (Ezúttal nem térnék ki a banalitásokra: kép, hang stb.) Szövegnek olyan kódolt jelsorozatot tekintünk, amelyben a kódelemek egyértelműen elválnak, tömörített, sifírozott kód tehát nem könyvtári dokumentum. A kódelemek tipikusan a betűk, illetve a nem betűírást alkalmazó nyelvek (szótag)jelei.

A szövegnek természetes nyelven kell írva lennie. Kétség esetén véleményt kell kérni az MTA Nyelvtudományi Intézetétől. Nagy vonalakban természetes nyelvek az élő népek nyelvei, a kihalt népek dokumentált nyelvei (pl. ógörög, latin) valamint az eszperantó és még esetleg néhány más nemzetközi nyelv. Nem természetes nyelven íródott, ezért nem könyvtári dokumentum pl. egy forrásprogram.

S végül a szövegnek nem efemer adathordozón kell szerepelnie. Nem efemer adathordozó egy tárgy, melyen a szöveg elvileg örökké megmarad. Efemer adathordozó – s emiatt nem tárolhat könyvtári dokumentumot – egy számítógép képernyője vagy operatív memóriája.

9. K.: Hány nemzeti könyvtárra van szükség?

V.: Egy nemzeti könyvtárra van szükség.

Csabay Károly

**A Soros Alapítvány és az Open Society Institute
pályázatot hirdet könyvtárak összehangolt
állománygyarapításának támogatására**

A pályázat célja

Könyvtári dokumentumok (könyvek, CD-ROM-ok és CD-k stb.) összehangolt, szoros együttműködésen alapuló beszerzésének támogatása az olvasók szélesebb körű tájékoztatása és a könyvtárak gazdaságosabb működése érdekében.

A pályázók köre

Azon városi és megyei közkönyvtárak, illetve főiskolai és főiskolai kari könyvtárak, amelyek ezt a gyarapítási munkát egymással egyeztetve kívánják elvégezni.

A pályázatban nem vehetnek részt

Egyetemi könyvtárak.

A pályázat követelményei

Pályázni kizárólag az e célra szolgáló űrlap kitöltésével lehet, melyen a részletes pályázati követelmények megtalálhatók.

A pályázatnak tartalmaznia kell a beszerezni kívánt dokumentumok – a többi együttműködéssel egyeztetett – árazott, tételes listáját, valamint az együttműködő intézmények felsorolását.

Beküldési határidő: 1996. szeptember 15.

**A pályázati döntésekről szóló értesítés várható határideje:
1996. december 31.**

További információ és pályázati kérdőív beszerezhető: A pályázó nevére megcímzett és felbélyegzett közepes méretű válaszboríték megküldésével postai úton: Soros Alapítvány, 1525 Budapest, Pf. 34. (Tel: 315-0303, fax: 315-0201), vagy személyesen: Budapest, II. Bolyai u. 14.

Library of Congress–Soros Foundations Visiting Fellow Program

The Regional Library Program of the Open Society Institute, Budapest, Hungary and the Library of Congress, Washington, DC, USA, invite librarians and other information specialists in Central Europe, Eastern Europe, and the Newly Independent states to apply for the 1997 Library of Congress–Soros Foundations Visiting Fellow Program.

The three-month program is designed to expose participants to the workings of libraries in a democracy and the concept of open access to information. At the Library of Congress the Fellows will receive general orientation on the Library and on the librarianship in America, Internet and management training. An additional week of training will be held at the Mortenson Center for International Library Programs at the University of Illinois at Urbana-Champaign.

Each Fellow will then spend seven weeks at one of several host institutions in the Washington metropolitan area. These institutions will provide training, work experience, and Internet access. The Fellows will observe firsthand how national, university, public, research, and special libraries in a democratic society operate and serve their constituencies. The final week of the program will be spent at the Library of Congress writing reports and evaluations of these experiences.

Funding for the fellowship is provided by the Regional Library Program. Applications for the program will be available at local Soros Foundation offices July 10, 1996. The deadline for the applications to arrive at local foundation offices is September 6, 1996. Knowledge of English is essential. Local offices will administer the Test of English as a Foreign Language (TOEFL) examination to determine eligibility.

